

pibile et incorruptibile dicuntur genere diversa. Contra ea res minime conveniunt in aliqua intentione entis secundum rationem omnino eandem: et ideo ens non potest esse genus (1).

SCHOLION. Confertur doctrina S. Thomae cum placitis Scoti. Ex iis quae hactenus a nobis commemorata sunt, cuilibet cogitate consideranti apparet nobilissima veritas et admirabilis nexus doctrinarum, qui viget in Metaphysica, quam ex Aristotele S. Thomas docuit. Doctor quippe Angelicus ex illa veritate exorsus, quod entia creata sint realiter composita ex essentia et esse, explicat proprium conceptum entis ab intellectu nostro efformatum per hoc, quod ens significet id quod habet esse, seu id quod est. Cum autem diversae naturae seu perfectiones, quae in mundo sunt, patefaciant diversos essendi modos, quia diversimode esse recipiunt: hinc diversa rerum genera dividunt et contrahunt communem entis notionem, quae secatur in decem praedicamenta secundum decem diversos modos habendi esse seu essendi.

Verum humana ratio per res visibiles, in quibus esse est inherens et non subsistens, ascendit ad cognitionem Dei, in quo esse non est actus inherens, sed subsistens (2); ideoque sibi vindicat modum essendi infinite perfectum, et ab omnibus aliis per suam ipsam simplicissimam realitatem diversum. Huic Primae Causae ratio humana tribuit notionem entis; et licet ex imperfecto modo concipiendi exprimat esse Dei per modum concretionis et compositionis; tamen intellectus attribuens Deo esse transcendit modum significandi et Deo tribuit id quod significatur, non modum significandi (3).

Quocirca ens praedicatum de Deo importat ipsum esse subsistens, et actum purissimum et irreceptum, et essendi modum infinite perfectum; praedicatum de rebus creatis importat decem essendi modos quia importat decem diversos modos recipiendi actum essendi, quorum primus pertinet ad substantiam, reliqui novem ad accidentales naturas. Quod in causa est, quamobrem ens non sit praedicatum univocum Deo et creaturis, substantiae et accidentibus, cum ens non contrahatur ad sua inferiora per differentias formales, quae sint extraneae naturae ab ipso; sed per diversos essendi modos, qui ipsam notionem entis constituent, licet secundum rationem ab ipsa distinguantur; nam aliquid exprimitur, quod non exprimitur nomine entis, ita tamen ut de eo praedicari possit ens.

Exinde etiam Angelicus vestigia premens Philosophi concludit, ens non esse genus, cum genus praedicetur univoce de pluribus differen-

(1) Pro aliis difficultatibus consule COSMUM ALAM. Log. q. 9, a. 2.

(2) Q. D. De Pot. q. 7, a. 2 ad 7.

(3) S. THOM. loc. cit.

tibus specie; nempe differentibus per naturam extraneam a genere, quod de ente affirmari non potest, cum ab ipso nihil sit extraneum. Ex eo autem quod ens non sit genus ulterius infert S. Thomas, Deum non esse in genere, quia ens praedicatum de Deo non significat quidditatem habentem esse, sed ipsum esse cum quidditate identificatum. Hinc postquam demonstraverit ens non esse genus, concludit inquiens: « Relinquitur ergo quod ens non sit genus. Unde ex hoc de necessitate concluditur quod Deus non sit in genere » (1).

Huic Angelici Praeceptoris nobilissimae doctrinae, quae versatur circa ipsa Metaphysicae fundamenta, quaeque consequenter longius serpit, totamque philosophiam late pervadit, e regione opponuntur placita philosophiae Scotisticae. Scotus quippe exordia ducit ab identitate essentiae et existentiae in naturis creatis, et exinde deducit ens significare praedicamenta mediate, contrahi in illis per differentias formales, posse abstrahi a praedicamentis, esse univocum Deo et creaturis, substantiae et accidenti. Licet non admittat Deum esse in genere, tamen hoc ab ipso non asseritur consequenter: uti enim probat Aquinas, ens non est genus, quia non praedicatur univoce, et non contrahitur per differentias extra ipsum positas; et ex hoc rite concluditur Deum non esse in genere. Quare Scotus asserendo Deum non esse in genere, rationes a S. Thoma et ab Henrico Gandavensi prolatas eludere et convellere tentat (2).

Quaenam autem ex isis oppositis S. Thomae et Scoti doctrinis veritati melius ac securius consulat cordatus quisque iudicare per se poterit; praesertim si considerat Christianae et Peripatetico-Scholasticae philosophiae subversores haud raro usos esse doctrinis a Scoto traditis de univocitate entis, de potentia et actu, et de rerum distinctione: cum contra a principiis philosophandi ab Aquinate traditis semper abhorruerint. Probe enim intelligebant errores ab ipsis in vulgus disseminatos ex firmissimis S. Thomae principiis non confirmari, sed potius subverti, opprimique; ideoque in aliis officinis sua arma paraverant, et cum aliis propria iunxerunt castra. Sapientissime ergo Supremus Ecclesiae Catholicae Magister Leo XIII P. M. iussit philosophiam esse revocandam ad firmissima Thomae Aquinatis principia, ex quibus perperam admodum fuerat separata.

(1) Contra gent. lib. I, cap. XXV.

(2) SCOTUS, 1 Sent. Dist. 8, q. 3.

QUAESTIO II.

De analogia entis.

CONTINUATIO RERUM. Quaestiones quae a nobis ultro citroque disputatae sunt de conceptu entis transcendentis, planam et apertam nobis aperuerunt viam ad ostendendum ens non esse supremum aliquod genus ad quod naturae praedicamentales reduci queant, et consequenter de nulla re praedicari posse ut genus secundum doctrinam a Philosopho constanter explicatam. Hanc verissimam magnique momenti doctrinam amplexatus est Aquinas, eamque multiplici ratione explicatam confirmavit, et sapienter adhibuit ad demonstrandum, Deum non esse in genere aliquo, cum neque ens sit genus, neque substantia quae est genus significet esse; sed solummodo quidditatem, quae in Deo est ipsum esse subsistens, ideoque substantia non dicitur univoce de Deo et de creaturis, sed analogice tantum. Ait enim: « Propter diversum modum praedicandi non dicitur substantia de Deo et creaturis univoce, sed analogice. Et haec potest esse alia ratio, quare Deus non est in genere aliquo, quia nihil de ipso et de aliis univoce praedicatur » (1).

Quamobrem iudicio S. Thomae si ens praedicaretur univoce de Deo et de creaturis, de substantia et de accidente, ens esset genus, et Deus dicendus foret esse in genere. Et revera notio univoca non potest contrahi in suis inferioribus nisi per differentias quae sunt extraneae naturae ab ipsa; hinc praedicata de diversis speciebus omnes conditiones sibi vindicat ad genus constituendum. Doctrina ergo quae decernit, ens non esse genus, intime connectitur cum alia doctrina quae proficitur notionem entis non esse univocam; mutuo quippe se excipiunt. Cum ergo omnes concordēs sint in asserendo notionem entis non esse mere aequivocam, merito inferre ex dictis liceret nomen entis esse analogum, nempe significare rationem partim eandem, partim diversam.

Verum enim haec series rerum et mira continuatio doctrinarum ab Angelico Doctore explanata non placuit Scoto, qui licet fateatur ens non esse genus, et Deum non esse in genere; nihilominus propugnat ens dici univoce de Deo et de creaturis, de substantia et de

(1) 1 *Sent. Dist. 8, a. 2.*

accidente. Doctrinam a Scoto traditam de univocitate entis lubricam sane, si fides Angelico Doctore habenda est, ultro exceptit et in peiorem partem rapuit Rosminius concludens *esse* formale et commune omnium rerum creaturarum dici debere aliquid divinum, non creatum sed positum, quod, pereunte creatura, non perit, sed ab ea divellitur. Quae cum ita habeant, ipsius rei gravitas monet a nobis directe explicandam esse et ab importunitatibus Scoti vindicandam doctrinam S. Thomae quae tradit notionem entis nullo pacto esse univocam, sed analogam. Quod ut rite praestare possimus, in primis explicabimus generatim absconditam quaestionem de nominum analogia, ducemque in hac re sequemur Caietanum, qui praestantissimum exaravit de nominum analogia opusculum (1).

ARTICULUS I.

DE NATURA ET PARTITIONIBUS ANALOGIAE.

QUID ANALOGIA? Graecum nomen *ἀναλογία* latine idem est ac proportio, similitudo, vel similis ratio. Quare analogia proportionem vel proportionalitatem importat; et ea dicitur analogia, quorum nomen commune est, ratio autem per nomen significata est partim eadem, partim diversa, aut inaequaliter participata. Quare analogia medium locum tenent inter univoca et mere aequivoca, et de utrisque participant; et quoniam medium potest magis vel minus participare de alterutro extremo, sic analogia interdum magis accedunt ad univoca, interdum ad aequivoca, et exinde non levis saepe oritur difficultas ea discernendi, et rationem analogiae determinandi.

Quotuplex analogia? Nomina analogia tripartitam habent divisionem, secundum quam omnia reducuntur ad analogiam inaequalitatis, attributionis, et proportionalitatis; licet secundum proprietatem vocis, et usum Aristotelis ultimis modis tantum veram constituat analogiam.

Hanc partitionem sic eleganter et dilucide exponit S. Thomas: « Ad primum igitur dicendum, quod aliquid dicitur secundum analogiam tripliciter: vel secundum intentionem tantum, et non secundum esse; et hoc est quando una intentio refertur ad plura per prius et posterius, quae tamen non habet esse nisi in uno; sicut intentio sanitatis refertur ad animal, urinam et dietam diversimode, secundum prius et posterius; non tamen secundum diversum esse, quia esse sa-

(1) Opusculum CAIETANI *De nominum analogia* vocatur a FERRARIENSI (*Contra gent.* lib. I, cap. XXXIV) opus ingeniosissimum, et a RAPHAELE RIPA (*De ente et essentia*, cap. I, q. 2, a. 3) dicitur tractatus nunquam satis laudatus.

nitatis non est nisi in animali. Vel secundum esse et non secundum intentionem; et hoc contingit quando plura parificantur in intentione alicuius communis, sed illud commune non habet esse unius rationis in omnibus; sicut omnia corpora parificantur in intentione corporeitatis. Unde logicus, qui considerat intentiones tantum, dicit, hoc nomen corpus de omnibus corporibus univoce praedicari; sed esse huius naturae non est eisdem rationis in corporibus corruptibilibus et incorruptibilibus. Unde quantum ad metaphysicum et naturalem, qui considerat res secundum suum esse, nec hoc nomen corpus, nec aliquid aliud dicitur univoce de corruptibilibus et incorruptibilibus. Vel secundum intentionem et secundum esse; et hoc est quando neque parificantur in intentione communi neque in esse; sicut ens dicitur de substantia et accidente; et de talibus oportet quod natura communis habeat aliquod esse in unoquoque eorum de quibus dicitur, sed differens secundum rationem maioris vel minoris perfectionis » (1).

Analoga inaequalitatis. Primus analogiae modus est eorum quorum nomen commune est, ratio seu essentia per nomen significata est omnino eadem, inaequaliter tamen participata, idest secundum esse magis vel minus perfectum; sicut substantia in lapide et in homine eandem rationem seu essentiam denotat, quae nihilominus in secundo habet esse perfectius quam in primo. Haec logicus vocat univoca, metaphysicus aequivoca; nam logicus considerat intentiones nominum, metaphysicus spectat rerum naturas. Haec autem analoga parificantur in ratione per nomen significata; minime vero in esse illius rationis, ideoque ipsis non competit definitio analogorum.

Analoga attributionis. Analoga secundum attributionem illa dicuntur, quorum nomen est commune, ratio autem seu forma per illud nomen significata, est eadem secundum terminum, sed diversa secundum habitudines ad illum. Sic sanum commune nomen est medicinae, urinae et animalis, et ratio eorum seu definitio in quantum sana dicit diversas habitudines ad unum terminum, scilicet ad sanitatem. Nam animal est subiectum sanitatis, medicina est causa, urina est signum. Hinc patet cur S. Thomas ea dicat analoga secundum intentionem, et non secundum esse illius intentionis; nam ratio ad plura refertur per prius et posterius, quae tamen non habent esse nisi in uno. Sicuti ratio sanitatis diversimode refertur ad animal, medicinam et urinam; sed non secundum esse diversum, quia esse sanitatis non est nisi in animali.

Analoga haec est secundum extrinsecam denominationem tantum; nam primum analogatum est tale formaliter; cetera solum denominantur extrinsece; uti videre est exemplo sani, in quo sanitas est formaliter solum in animali. Verum animadvertendum est cum Caietano, hanc

(1) 1. Sent. Dist. 19, q. 5, a. 2 ad 1.

conditionem esse intelligendam formaliter, non materialiter; nam omne nomen analogum per analogiam attributionis *ut sic* ita commune est analogatis, ut primo analogato insit formaliter, ceteris per extrinsecam denominationem; tametsi sub alio respectu possit quandoque convenire formaliter omnibus. Ens enim quamvis formaliter conveniat substantiae et accidenti, cum sit praedicatum essentialiter respectu omnium; tamen quatenus omnia entia dicuntur ab ente *subiective spectato*, sola substantia est ens formaliter; et cetera dicuntur entia per ordinem ad substantiam, ideoque dicuntur potius *aliquid entis* quam *entia*; licet alia ratione formaliter entia dici queant; dicuntur enim entia formaliter a proprio esse, quod diversum est ab esse substantiae.

Scholion. Huiusmodi nomen analogum haudquaquam habet unam significationem communem omnibus analogatis, et consequenter non habet conceptum obiectivum neque formalem abstrahentem a conceptibus analogatorum: sed sola vox communis est cum identitate termini, qui diversimode respicitur. Quare nomen analogum distincte importat terminum; sed diversos respectus ita exprimit, ut primum distincte vel quasi distincte denotet, ceteros confuse et per reductionem ad primum. Sanum enim distincte significat animal habens sanitatem, alios vero respectus causantis, significantis etc. denotat indistincte et per ordinem ad primum. Eapropter de hoc analogo haec tria affirmantur: 1) quod commune est omnibus analogatis non secundum vocem tantum; 2) quod simpliciter prolatum stat pro primo; 3) quod non est prius et superius primo analogato, in quo formaliter salvatur tota ratio significata per nomen (1).

Divisio huius analogi. Analoga attributionis discernuntur in duas classes; nam quaedam dicuntur analoga unius ad unum; ut ens de substantia et accidente, et sanum de animali et medicina dicitur analogice; quaedam dicuntur analoga duorum ad tertium; ut medicina et urina ad animal, vel quantitas et qualitas ad substantiam. In analogia unius ad unum sic analogum est commune duobus, ut nihil prius utroque significet: in analogia duorum ad tertium ita nomen commune est secundis analogatis, ut aliquid ipsis prius denotet, idest primum, ad quod alia habitudinem dicunt. Analoga attributionis saepe a logicis dicuntur aequivoca; nam vocant aequivoca animal verum et pictum, oculum verum et oculum lapideum, quae tamen non dicuntur pure aequivoco, cum animal pictum dicatur animal per attributionem ad verum, et in eius ratione in quantum animal ponatur verum animal; pictum quippe animal est imago veri animalis. A latinis haec nomina dicuntur analoga, vel aequivoca a consilio.

Analoga proportionalitatis. Analoga secundum proportionalitatem illa dicuntur, quorum nomen est commune, et ratio seu essentia

(1) 1. p. q. 13, a. 6; *Contra gent.* lib. I, cap. XXXIV.

secundum illud nomen est proportionaliter eadem, vel similis secundum proportionem. Proportio est determinata habitudo unius quantitatis ad aliam: ut quatuor habent duplam proportionem ad duo. Proportionalitas est similitudo duarum proportionum; ut octo se habent ad quatuor, sicut sex ad tria. Philosophi nomen proportionis transtulerunt ad omnem habitudinem conformitatis, similitudinis, commensurationis, et ita proportionalitatem extenderunt ad omnem similitudinem habitudinum.

Haec analogia fit duobus modis, metaphorice et proprie. Quandoque enim nomen illud commune absolute unam habet rationem formalem, quae in uno salvatur et translate dicitur de alio: ut ridere de homine et de prato. Haec analogia parum differunt ab analogis per attributionem. Quandoque nomen commune in utroque analogato proprie dicitur et sine metaphora; ut principium dicitur de corde relate ad vitam animalis, et de fundamento relate ad domum. Haec ultima analogia ceteris longe praestat dignitate et perfectione; ipsa enim fit secundum genus causae formalis inhaerentis: siquidem ea praedicatur quae singulis inhaerent, et per ipsam cognoscimus rerum intrinsecas entitates, bonitates, veritates, quae ex alia non cognoscuntur (1).

Analogum ergo medium est inter purum aequivocum et univocum; quoniam vero medium participat utriusque extremi naturam, sic analogum dicit et plures rationes et unam rationem. Hoc in causa est cur insignes philosophi quandoque affirmant analogum dicere plures rationes; quandoque declarent analogum exprimere rationem unam; nam dicit rationes absolute plures, sed quae sunt unum proportionem. Sic sapientia, bonitas et quodlibet nomen proprie praedicatum de Deo et de creatura dicit rationes absolute diversas, cum omne praedicatum de Deo non excedat subiectum, ideoque non dicat rationem Deo et aliis communem; verumtamen nomen proprie praedicatum de Deo et de aliis dicit rationem proportionem unam, idest similitudinem duarum proportionum. Sicut enim Deus se habet ad suum esse, ita creatura se habet ad suum. Est ergo conceptus formalis entis unus inaequaliter representans esse Dei et creaturae, substantiae et accidentis, et consequenter conceptus obiectivus non habet nisi unitatem proportionis determinatae ex identitate termini, vel unitatem proportionis ex unitate proportionalitatis et identitate proportionum. Cum vero huiusmodi unitas sufficiat ad obiectum scientiae, uti passim docet Aristoteles, non est cur ens ponatur univocum ad hoc ut fundet contradictionem, et vitetur fallacia aequivocationis in arguendo ab ente creato ad increatum, et a perfectionibus creaturarum ad divinas perfectiones.

(1) Cf. de hac quaestione S. THOM. 1 p. q. 13, a. 5 et 6; *De Ver.* q. 2, a. 11; *De Pot.* q. 7, a. 7; FERRARIENSEM, *Contra gent.* lib. I, cap. XXXIV; COSMUM ALAM. *Log.* q. 8, a. 3.

SCHOLION. De unitate conceptus analogi. Diximus paulo ante conceptum entis analogum Deo et creaturis, substantiae et accidenti sufficere ad constituendum genus scibile seu subiectum scientiae, et ad fundandam contradictionem. Quod eodem recidit ac si dicatur conceptum analogum dictum de analogatis quamdam peculiarem sibi vindicare unitatem, quae ipsum secernat et a conceptu univoco, et a conceptu aequivoco. Haec unitas breviter declaranda est, ut analogiae natura, quae in scientiis maximo usui esse solet, immo fundamentum constituit Metaphysicae, clarius manifestetur: Metaphysica quippe versatur circa ens in communi, cuius conceptus non est nisi analogus, et disserit de principio contradictionis, quod est fundamentum omnium nostrorum iudiciorum omnisque ratiocinationis, quodque circa notionem entis communissimi profertur.

Quare nomen aequivocum significat res omnino diversas, quae in nulla ratione communi per nomen expressa conveniunt: ex adverso nomen univocum ita extenditur ad diversas res significandas, ut illas significet secundum unam eandemque rationem aequaliter in omnibus univocatis inventam et eodem modo ab ipsis abstrahentem, ita ut ratio per nomen importata nihil claudat in uno, quod non aequae claudatur in alio, cum fundamentum similitudinis in uno sit omnino idem ac in alio. Sic animal praedicatum de homine, leone ac bove, qui conveniunt in natura sensitiva, exprimit eandem omnino rationem, quae in istis diversis rebus invenitur, quae sunt omnino similes in animalitate, quae in omnibus est unius eiusdemque rationis et fundat similitudinem univocam.

Verum enim nomen analogum quod de aequivoco participat et de univoco, ita extenditur ad plures diversasque res significandas, ut illas non exprimat secundum unam eandemque rationem absolute omnibus communem et aequae ab ipsis abstrahentem; sed secundum proprias et diversas rationes, cum ratio unius non claudatur in ratione alterius; quae tamen diversae rationes et definitiones sunt similes secundum aliquam proportionem, et ideo fundamentum similitudinis in analogatis est diversum absolute; sed simile secundum proportionem, et propterea non potest aequae abstrahi a rebus fundantibus analogiam. Sic ens praedicatum de substantia, quantitate et qualitate non dicit unam rationem omnibus communem, cum supra substantialitatem nihil sit; sed dicit quidditates diversas, quae nihilominus similitudinem retinent in hoc, quod propriis esse sunt commensurate; et ideo non secundum aliquam quidditatem eiusdem rationis in extremis; sed secundum similitudinem commensurationis ad proprium esse fundant analogiam.

Formalis ergo conceptus in univocis est simpliciter unus, quia fundamentum similitudinis univocae est eiusdem omnino rationis in univocatis. Contra in analogis fundamenta similitudinis sunt simpliciter

diversarum rationum, et *secundum quid* eiusdem, nempe proportione. Hinc oportet in analogis distinguere duplicem conceptum formalem, perfectum et imperfectum. Nam omnibus analogatis respondet unus conceptus imperfectus, et tot perfecti quot sunt analogata, et ideo conceptus formalis analogus est unus *secundum quid*, et multiplex *simpliciter*: est enim multiplex secundum proprias rationes analogatorum, et est unus secundum proportionem illarum rationum ad proprium *esse*. Et ita intelligendi sunt auctores quandoque asserentes, analogata non convenire in una ratione, et quandoque decernentes, ea convenire; nam neque conveniunt ut univoca, nec differunt ut aequivoca; sed ita conveniunt, ut conceptus qui perfecte repraesentat unum analogatum ut sic, exprimat imperfecte alia.

ARTICULUS II.

AN ENS PRAEDICETUR UNIVOCE VEL ANALOGICE DE INFERIORIBUS.

QUAESTIO DETERMINATUR. Cum notio entis significet immediate naturas quaslibet de quibus praedicatur, et in suis inferioribus contrahatur non per differentias formales extra ipsum positas; nam nulla differentia accipi potest de cuius intellectu non sit ens; sed per diversos essendi modos coarctetur, qui nomine entis non importantur, perspicuum fit notionem entis neque esse genericam neque univocam, cum utriusque eadem et par sit ratio. Omnis quippe notio generica est univoca et designabilis ad speciem per formales differentias quae sunt extraneae naturae a genere: et vicissim omnis notio univoca determinabilis per differentias de quibus ipsa nequeat praedicari est notio generica. Hinc S. Thomas ad probandum cum Philosopho ens non esse genus, utitur ratione ex eo ducta, quod ens non praedicatur univoce (1).

Cum a nobis iam probatum sit notionem entis non esse genericam, possemus iure inferre eam non esse univocam, et sic quaestionem propositam, ut iam solumam praetermittere. Sed quoniam non desunt philosophi, qui fatentur ens non praedicari ut genus de Deo et de creaturis, de substantia et de accidente; et simul contendunt notionem entis esse univocam Deo et creaturis, substantiae et accidenti: sic non erit inopportunum quaestionem hanc directe persequi, et ostendere ens nullo pacto posse dici univoce de Deo et de creaturis, de substantia et de accidente.

Sententia Scoti. Hic, ommissa opinione eorum qui docent ens esse praedicatum mere aequivocum, inter quos recensetur a S. Thoma

(1) *Metaph.* lib. IV, lect. 1.

Rabbi Moyses et nervose refellit (1), primus occurrit nobis Scotus qui obscure admodum de hac materia disserens, hanc ponit conclusionem: Ens est univocum substantiae et accidenti, Deo et creaturae: et eam confirmare tentat pluribus argumentis, quorum praecipua expendemus in solutione difficultatum (2). Scotum sequuti sunt praeter Nominales, aliquot recentes, inter quos adnumerandus Rosminius, qui ex hoc placito Scoti auspiciatus non solum falsas, sed omnino erroneas doctrinas et ab Ecclesia damnatas in medium protulit.

Contra est communis sententia Aristotelis, S. Thomae, et pene omnium Scholasticorum, notionem entis praedicari de Deo et de creaturis, de substantia et de accidente non univoce, sed analogice. Hanc veritatem defendemus sequenti propositione.

PROPOSITIO.

Notio entis non est neque mere aequivoca, nec univoca; sed analogice praedicatur tum de Deo et de creaturis, tum de substantia et de accidente.

Prob. 1^a pars, quae est apertissima: nam si notio entis esset aequivoca, rueret et ipsum principium contradictionis, et destrueretur omnis scientia ac demonstratio. Atqui haec omnia sunt plane absurda. Ergo nullo pacto notio entis dici potest mere aequivoca. Et re sane vera si substantia et accidens, Deus et creaturae solo nomine convenirent in ente, nihil de substantia cognosci posset per accidens et viceversa, et nihil ex creaturis cognoscere possemus de Deo; quemadmodum nihil ex *cane marino* possumus cognoscere de *cane caelestis*. Tunc enim aliqua res per aliam cognoscitur, quando inter utramque est aliqua similitudo et convenientia, quae nulla est inter res solo nomine consociatas. Ita rem declarat S. Thomas: « Cum omnis cognitio nostra de Deo ex creaturis sumatur, si non erit convenientia nisi in nomine tantum, nihil de Deo sciremus, nisi nomina vana tantum, quibus res non subesset. Sequeretur etiam quod omnes demonstrationes a Philosophis datae de Deo essent sophisticatae: verbi gratia si dicitur, quod omne quod est in potentia reducitur ad actum per ens actu, et ex hoc concluderetur quod Deus est ens actu, cum per ipsum in esse educatur; erit fallacia aequivocationis, et sic de omnibus aliis » (3).

Prob. 2^a pars, nempe quod notio entis non sit univoca. Substantia et accidens sunt partes entis, et definitio substantiae et defi-

(1) *QQ. DD. De Pot. q. 7, a. 7.*(2) *SCOTUS, 1 Sent. Dist. 3, q. 1 et 3, et Dist. 8, q. 2. De Scoti sententia cf. CAJET. De ente et essentia, cap. II, q. 3, et CAPREOLUS, 1 Sent. Dist. 2, q. 1, a. 2.*(3) *De Pot. q. 7, a. 7.*

nitio accidentis sunt partes definitionis entis. Tam vero totum nequit praedicari univoce de suis partibus, nec definitio totius applicari potest partibus. Ergo notio entis non est univoca substantiae et accidenti. Neque Deo et creaturis. Nam omne quod de pluribus praedicatur univoce, est simplicius saltem secundum intellectum utroque, et illis convenit per participationem. Atqui nihil potest esse secundum intellectum simplicius Deo, neque de Deo praedicari per participationem, cum omne quod participatur, determinetur ad modum participati et sic partialiter habetur et non secundum omnem perfectionis modum. Ergo ens de Deo et de aliis non dicitur univoce (1).

Arg. 2.um Nullum univocatum in ratione secundum quam univocum est, habet aliquid plus ac perfectius, quam aliud univocatum. Porro in ratione entis Deus habet aliquid in infinitum maius et perfectius creatura, et in eadem ratione substantia perfectior est accidente. Ergo tum Deus et creatura, tum substantia et accidens non univocantur sub ente.

Arg. 3.um Quae univoce dicuntur, praedicant de suis inferioribus differentibus per esse eandem et meram quidditatem. Atqui ens dictum de Deo et de creatura, de substantia et de accidente non praedicat de rebus differentibus per esse unam eandemque quidditatem et rationem. Ergo de ipsis non praedicatur univoce.

Et revera in Deo quidditas et esse sunt unum idemque, quod de nulla creatura dici potest, ideoque nulla ratio quidditativa creaturae potest convenire omnino cum eadem ratione quae in Deo praedicat ipsum esse subsistens per se ipsum individuatum et a qualibet alia re distinctum. Insuper ratio substantiae et ratio accidentis non solum sunt diversae, sed etiam primo diversae. Ergo ens de ipsis non solum praedicat diversas rationes et quidditates, sed etiam simul cum quidditatibus denotat esse per quod differunt omnes res.

Accedit quod si ens esset praedicatum univocum, nihil ipsi deesset ad hoc ut praedicaretur ut genus, uti contra Scotum rite et acute demonstrat Caietanus (2).

Prob. 3.^a pars, nempe quod ens praedicatur analogice de suis inferioribus. Et primo quidem haec pars iure et necessario infertur ex duabus prioribus, uti per se patet. Nam si ens de suis inferioribus non praedicatur neque univoce, neque aequivoce, restat ut praedicetur analogice. Nihilominus sic res probari potest directe et per partes. Cum ens praedicatum de substantia et de accidente significet quidditatem substantiae et quidditatem accidentis, quarum quaevis ordinem dicit ad proprium esse, importat duas notiones seu essentias quae in eo similes sunt quod habitudinem communem dicant ad suum esse,

(1) S. THOM. *Contra gent.* lib. I, cap. XXXII; cf. etiam 1 p. q. 13, a. 5.

(2) In opusc. *De ente et essentia*, cap. II, q. 3.

ideoque conceptus entis est communis substantiae et accidenti, quia illud repraesentat in quo substantia et accidens sunt unum. Atqui haec similitudo et identitas est similitudo proportionalis seu duarum proportionum. Ergo ens de substantia et de accidente dicitur analogice; nempe eius conceptus repraesentat duas res quae non unificantur in aliqua ratione absolute communi et ab ipsis abstracta, sed quae unificantur in proportionali similitudine duarum et diversarum rationum.

Eadem ratio immo a fortiori applicari potest enti prout praedicatur de Deo et de creaturis, quia quidditas Dei est primo diversa a quidditate substantiali cuiuslibet creaturae. Ergo conceptus entis non potest repraesentare rationem seu quidditatem aliquam absolute communem Deo et creaturis, cum desit fundamentum univocae similitudinis; sed importat duas rationes diversas in quadam essendi proportionem assimilatas et unificatas, quae essendi proportio communi entis nomine exprimitur.

Quae cum ita sint, concludimus cum Caietano conceptum formalem entis esse unum inaequaliter repraesentantem esse substantiae et accidentis, Dei et creaturae, et conceptum obiectivum non habere nisi unitatem proportionis, quae iuxta Aristotelem (4 *Metaph.*) sufficit ad obiectum scientiae (1). Quocirca notio entis est analogica substantiae et accidenti, quia tum substantia tum accidens denotant realitates quae vere sunt, sed diversos essendi modos habent, ideoque in essendo conveniunt secundum quamdam proportionem. Eadem notio est analogica Deo et creaturae, quia tum Deus, tum creatura vere sunt; sed Deus est ipsum esse subsistens, creatura est subiectum habens esse, ideoque esse Dei est irreceptum; esse creaturae est receptum in potentia vel subiecto ex quo determinatur et contrahitur.

Ens logice et ontologicè spectatum. Ens principium categoriarum *logice* spectatum, nempe quoad conceptum formalem exhibet esse maxime indeterminatum et maxime omnium abstractum, id est consideratum seorsum ab omnibus essendi modis, per quos in rebus determinatur: « Ideo (ens) commune est, quia in sui ratione non dicit aliquam additionem, sed potest sibi fieri additio, ut determinetur ad proprium » (2). Ens vero transcendens *ontologicè* spectatum, est aliquid reale, quod in omnibus generibus invenitur, nam quaelibet categoria est ens, cum sit quidam modus entis: « Hoc quod est esse communiter invenitur in omnibus rebus quantumcumque diversis » (3); sed est aliquid reale omnibus categoriis commune, quod non est distinctum a propriis modis essendi singularum, quia nihil est reale, nisi sit hoc vel illo modo determinato.

(1) Cf. CAIET. *De ente et essentia*, cap. II, q. 3.

(2) S. THOM. 1 *Sent.* Dist. 8, q. 4, a. 1 ad 1.

(3) 1 p. q. 65, a. 1.

SOLVUNTUR DIFFICULTATES.

Oppon. 1.º pro aequivocatione entis cum Aureolo, cuius ratio quoad rem huc redit. Si notio entis non praedicatur omnino aequivocae, ratio communis importata per ens deberet per aliquid contrahi ad sua inferiora, et in ipsis diversificari. Atqui enti nihil addi potest quod ipsum contrahat, quia extra ens nihil est. Ergo notio entis est aequivoca.

Resp. Dist. mai. Notio entis deberet per aliquid contrahi, quod esset extraneae naturae ab ente, et cum ipso componeret, *Neg.* Deberet contrahi per determinatum modum essendi, qui non significatur nomine entis, *Conc. Contradist. min. et Neg. cons.*

Explico. Argumentatio Aureoli iure efficit contra Scotum notionem entis non posse univoce praedicari de suis inferioribus, quia deberet contrahi per differentias componentes, quae assignari nequeunt, et ideo sequeretur omnia entia esse unum ens iuxta placitum Parmenidis a Philosopho iam pridem explosum. Verum admissa analogica entis praedicatione, incommodum ab Aureolo commemoratum vitatur, et distinctio particularium entium in tuto posita, salvatur scientia metaphysica, quae versatur circa ens, quod necessario debet esse unum analogice, ni velimus ipsum principium de contradictoriis convellere, et omnem ratiocinationem quae principio contradictionis innitur fallacia aequivocationis commaculare.

Notio ergo entis denotat actu, sed confuse entia particularia, quae ipsi non realitatem aliquam seu naturam vel gradum, sed quamdam expressionem addunt, quatenus exprimitur aliquem essendi modum, qui non exprimitur nomine entis, ideoque, ut cum Capreolo loquamur, addunt quod est ens, non autem sub ratione entis; sed sub ratione magis determinata, et est additio cuiusdam representati in particulari ad seipsum prout est representatum in confuso. Nam esse in se, et esse in alio, representantur in communi et confuse in ente; in substantia vero et in accidente representantur in particulari (1). Quare differentiae formales, quae determinant notionem genericam ad aliquam naturam seu perfectionis gradum ad quem notio communis erat in potentia, distinguuntur a genere ut actus a potentia; determinatus essendi modus distinguitur ab ente communi ut actus distinctus ab actu confuso. Consequenter datur vera abstractio animalis ab homine, non autem entis a substantia.

Oppon. 2.º Si ens dicit unum conceptum, praedicamenta non erunt primo-diversa, nam conveniunt in hac communi entis ratione.

(1) QQ. DD. De ver. q. 1, art. 1; cf. RAPH. RIPA, De ente et essentia, cap. II, q. 1, a. 7.

Atqui praedicamenta sunt primo-diversa. Ergo ens nullam dicit unitatem conceptus, quod proprium est nominis aequivoci.

Resp. Dist. mai. Si ens dicit conceptum absolute unum, praedicamenta non erunt primo-diversa, *Conc.* Si dicit conceptum proportionem unum, *Neg.*

Explico. Difficultas haec Aureoli iterum confundit unitatem conceptus univoci cum unitate conceptus analogi, ideoque optima est ad pervincendos eos qui propugnant cum Scoto entis univocitatem; nihil autem concludit contra Aristotelicam doctrinam, quae tenet in conceptu entis admittendam esse unitatem proportionis. Nam posita illa unitate, decem genera rerum indicabunt naturas primo diversas inter se; licet ipsae in eo conveniant, quod habitudinem dicunt ad proprium esse, quae convenientia seu similitudo proportionalis non constituit unitatem univocam, sed analogam.

Oppon. 3.º cum Scoto pro univocitate entis. Intellectus noster potest esse certus de conceptu entis, et esse dubius de conceptu substantiae et accidentis; potest enim dubitare, an Deus sit substantia vel accidens, et simul certo cognoscere Deum esse ens. Atqui conceptus certus nequit esse idem ac conceptus dubius. Ergo conceptus entis est diversus a conceptibus substantiae et accidentis, ideoque univocus (1).

Resp. Dist. mai. Intellectus potest esse certus de conceptu entis et dubius de conceptu substantiae et accidentis, eo quod conceptus entis contineat potentia substantiam et accidens, ut notio univoca continet potestate suas differentias, *Neg.* Eo quod actu sed confuse continet id quod conceptus substantiae et accidentis significant distincte, *Conc. Contradist. min.* Non potest esse idem, quatenus representat eandem rem et eodem modo, *Conc.* Quatenus representat eandem rem, sed modo diverso, *Neg. et Neg. ultimum consequens.*

Explico. Hoc Scoti argumentum ab ipso maxime exaggeratum et plus aequo continuatum nullo pacto probat, conceptum entis esse univocum, sed solummodo esse alium a conceptu substantiae et accidentis, quod omnes fatentur, cum substantia importet determinatum modum essendi, qui nomine entis non exprimitur, licet de eius intellectu sit ens. Scotus ergo argumento suo minime demonstrat quod probandum ipsi foret, nempe conceptum entis ita esse diversum a conceptu substantiae et accidentis, ut ad inferiora determinetur per compositionem alicuius differentiae extra conceptum entis positae (2).

(1) SCOTUS, 1. Sent. Dist. 8, q. 2.

(2) Cetera argumenta SCOTTI refelluntur a CAJETANO, De ente et essentia, cap. II, q. 3.

Oppon. 4.º Si ens non dicitur univoce de Deo et de creaturis, nihil possemus ex creaturis demonstrare et cognoscere de Deo sine fallacia aequivocationis, cum notio entis diversimode praedicaretur de Deo et de creaturis. Atqui hoc admitti nequit. Ergo.

Resp. Dist. mai. Nihil possemus de Deo demonstrare et cognoscere perfecte et per conceptum simpliciter unum, *Conc.* Imperfecte et per conceptum secundum quid et proportionaliter unum, *Neg.* Ad rationem additam respondemus, notionem entis praedicatam de Deo et de creaturis utpote analogam, esse partim eandem et partim diversam, et sic vitari fallaciam aequivocationis.

Explico. Licet a nobis superius iam declaratum sit conceptum entis analogum fundare contradictionem et esse obiectum scientiae; nihilominus pro rei gravitate non erit supervacaneum eandem doctrinam uberius explanare, eamque a Scoti importunitatibus vindicare, aliquid disputando de scientia analogi. Nonnulli Scotum sequentes rati sunt scientiam de analogo esse eandem ac de aequivoco, atque ita committi fallaciam aequivocationis in demonstratione in qua ex medio termino analogo subsumitur analogatum. E. g. si ponamus sapientiam analogice communem Deo et homini, eo quod sapientia secundum formalem rationem dicit simpliciter perfectionem, non possumus sic concludere. Omnis perfectio simpliciter est in Deo. Sed sapientia est perfectio simpliciter. Ergo est in Deo. Nam, inquit, si sapientia in *minori* stat pro ratione sapientiae quae est in homine, argumentum erit ex quatuor terminis: si pro ratione sapientiae quae est in Deo, non demonstratur Deum esse sapientem ex creaturarum sapientia.

Verum, uti sapienter notat Caietanus (1), haec contra conceptum analogum criminatio est omnino fallax et captiosa. Nam rationes entis analogi spectari possunt vel prout sunt diversae, vel prout sunt proportionaliter eadem. Si primo modo sumantur, aequivocatio incurretur; minime vero si sumantur secundo modo: nam quidquid convenit uni, proportionaliter convenit alteri, et vicissim, quia quidquid convenit simili in eo quod simile, convenit etiam illi cuius est simile, proportionem servata. Hinc merito docet S. Thomas omnia analogata cadere sub una analogi distributione (2).

Analogia quippe non impedit processum formalem ad concludendum de Deo ex creaturis aliquid formale praedicatum ipsis commune: nam a sapientiae conceptu, segregatis per intellectum imperfectionibus, concluditur: ergo ratio sapientiae nec omnino haec, nec omnino alia, sed ista proportionaliter est in Deo, quia creaturae similes sunt Deo non univoce, sed analogice. Quare cum concluditur: Omnis per-

(1) Opusc. De nominum analogia, cap. X.

(2) QQ. DD. De Pot. q. 7, a. 5.

fectio simplex est in Deo. Sapientia est perfectio simplex. Ergo est in Deo. In *minori* sapientia non stat pro hac vel illa ratione sapientiae, sed pro sapientia proportionaliter una, nimirum pro geminis rationibus prout sunt proportionaliter indivisae. Et cum identitas etiam ad unitatem proportionalem extendatur, analogum potest rite fundare contradictionem, cum contradictio sit: affirmatio et negatio eiusdem de eodem, et non affirmatio et negatio univoce de eodem.

Oppon. 5.º Ens transcendens aequae abstrahit a substantia et accidente, ab ente finito et infinito. Atqui notio quae aequae abstrahit a suis inferioribus est notio univoce. Ergo notio entis praedicatur univoce.

Resp. Dist. mai. Ens commune aequae abstrahit a suis inferioribus, ita ut nullomodo ea actu significet, *Neg.* Ita ut inferiora non significet expresse et distincte, sed in actu confuso, *Conc. Contradist. min.* Univoce est notio quae aequae abstrahit a suis inferioribus et potentia continet differentias quibus contrahitur ad inferiora, *Conc.* Quae continet actu, licet confuse, id per quod contrahitur ad inferiora, *Neg.*

Explico. Ut solutio intelligatur, aliquid uberius explicandum de abstractione analogi ab analogatis, et sic melius patebit differentia inter conceptum analogum et univocum. Quare cum abstrahere idem sit ac unum considerare, neglectis aliis, quaerere de analogi abstractione idem est ac determinare quonam pacto res significata analogo nomine intelligi possit, non intellectis analogatis, et quomodo habeatur conceptus illius sine conceptibus istorum. Porro analogo nomine significatur res non simpliciter, sed proportionaliter una; ex quo infertur analogum posse intelligi, non intellectis analogatis, et consequenter abstrahere ab illis. Verum enim haec abstractio non est eadem, ac in univocis, in quibus res una, e. g. natura sensitiva intelligitur, non intellecta natura humana et natura equina ut sic; contra in analogis duae res proportionaliter similes intelliguntur, non intellectis iisdem rebus absolute secundum proprias naturas. Quocirca entis abstractio non consistit in hoc quod apprehendatur entitas et non apprehendatur substantia vel quantitas, sed quod substantia aut quantitas apprehenditur ut sic se habet ad proprium esse. Unde res analogae abstrahit, et non abstrahit ab analogatis diversimode. Abstrahit quidem quatenus res similis alteri proportionaliter abstrahit a se absolute spectata; non abstrahit vero, quatenus ut res sic spectata necessario includit seipsam, et nequit absque seipsa intelligi; res univoce e contra absque univocatis omnino intelligitur (1).

Oppon. 6.º Ens commune analogice dictum de suis inferioribus esset praedicatum superius et prius. Atqui nullum praedicatum est

(1) Cf. CAIET. De nominum analogia, cap. V.

prius et superius Deo. Ergo ens non dicitur analogice de Deo et de creatura.

Resp. *Dist. mai.* Ens esset praedicatum absolute et simpliciter superius, *Neg.* Esset praedicatum secundum quid superius, *Conc.* *Contradist. min.* Nullum praedicatum est prius et superius Deo absolute et simpliciter, *Conc.* Secundum quid, *Neg.*

Explico. Cum praedicatum commune analogice dictum de suis inferioribus significet rationem proportionaliter unam, praedicatur de analogatis ut superius de suis inferioribus; nam analogum conceptu unico proportionaliter omnia analogata complectitur, quae unitas sufficit ad superius praedicatum constituendum, quod est unum saltem proportione ad plura se extendens. Quod si analogum spectetur secundum quod indicat rationes absolute et simpliciter diversas, tunc non est praedicatum prius et superius, sed cum analogatis convertitur.

Quare divinae perfectioni repugnat praedicatum absolute simpliciter et superius, non autem prius et superius secundum communem unitatem proportionis. Si enim esset absolute prius et superius, Deus esset in genere et compositus: si non esset aliquo modo prius et superius, nulla esset similitudo vel similis ratio inter Deum et creaturas, nihilque ex creaturis de Deo cognosceremus (1). Propterea S. Thomas a Deo excludit praedicatum absolute superius, non superius secundum proportionem, inquit: « Quod *univoce* de pluribus praedicatur, utroque illorum ad minus secundum intellectum simpliciter est. Deo autem neque secundum rationem, neque secundum intellectum potest esse aliquid simpliciter: nihil igitur de Deo et de aliis rebus *univoce* praedicatur » (2).

Oppon. 7.º Si ens diceretur analogice de Deo et de aliis rebus, deberet per prius dici de Deo, quam de creaturis, cum primum analogatum ponatur in definitione aliorum. Iam vero ens prius dicitur de creatura, quia illud nominamus prius, quod prius cognoscimus. Ergo ens non dicitur analogice de Deo et de aliis.

Resp. *Dist. mai.* Debet prius dici de Deo secundum rem significatam, *Conc.* Secundum nominis impositionem, *Neg.* Ad rationem additam, *Dist.* Primum analogatum ponitur in definitione aliorum quando est prius tum re, tum cognitione, *Conc.* Quando est prius solum re, *Neg.*

Solutio satis per se patet; verum si quis uberiores huius doctrinae explicationem desiderat, consulere potest Ferrariensem, qui hanc materiam late evolvit (3).

(1) Cf. CAJET. opusc. cit. cap. IV.

(2) *Contra gent.* lib. I, cap. XXXII.

(3) *Comment. in Sum. Contra gent.* lib. I, cap. XXXIV. Pro aliis difficultatibus conferri potest COSMUS ALAM. *Log.* 4. 8, a. 5.

Scholion. Communitas analogica potest esse dupliciter; vel ex eo quod aliqua participant aliquod unum secundum prius et posterius, sicut potentia et actus; similiter substantia et accidens participant rationem entis: vel ex eo quod unum receipt ab altero esse et rationem, et talis est analogia creaturae ad Creatorem. Sic intelligitur S. Thomas, cum ait esse aliquid prius substantia et accidente, non vero Deo et creatura.

ARTICULUS III.

QUOMODO ENS PRAEDICATUR ANALOGICE DE SUIS INFERIORIBUS.

CONTINUATIO RERUM: Cum duplex sit analogia, nempe attributionis et proportionalitatis, iure ambigitur an ens, quod a nobis demonstratum est praedicari analogice de substantia et accidente, de Deo et creatura, dicatur de ipsis secundum utramque analogiam vel secundum alterutram tantum. Cui dubitationi paucis satisfaciemus, et sic quaestioni de analogia entis imponemus finem.

Ens dictum de substantia et accidente. Et ut a naturis praedicamentalibus, quae notiores sunt quoad nos, ducamus exordium, affirmandum est, ens dici de substantia et accidente utroque modo analogiae. Aristoteles quippe docet, ens non esse unum; sed ad unum, et principia praedicamentorum non esse eadem, nisi secundum proportionem. Hanc Aristotelis doctrinam tum omnes eius interpretes agminatum, tum illustres philosophi generatim sequuntur. Nam et accidens dicitur ens per ordinem ad substantiam in qua est, ideoque in eius definitione ponitur substantia a qua habet ut sit ens, cum accidens per se melius dicatur *ens entis* vel aliquid entis, quam ens absolute (1). Iterum essentia accidentis habet proportionalem similitudinem ad essentiam substantiae secundum habitudinem ad proprium esse. Sicut enim quidditas substantialis se habet ad proprium esse, ita quidditas accidentis ad suum. Ergo substantia et accidens dicuntur entia utroque modo analogiae.

Ens dictum de Deo et de creaturis. Quoniam pacto ens dicatur analogice de Deo et de creaturis, res non vacat aliqua difficultate propter diversum loquendi modum S. Thomae. Angelicus quippe Doctor negat inter Deum et creaturas esse convenientiam secundum determinatam proportionem, seu habitudinem unius ad alterum; sed concedit esse convenientiam secundum similitudinem duarum ad invicem proportionum, et cum haec convenientia sit proportionalitatis,

(1) Quomodo accidentia dicuntur entia per ordinem ad substantiam perbelle declaratur a S. THOMAE, *Metaph.* lib. IV, lect. 1.

infert hanc tantummodo esse admittendam inter Deum et creaturas (1). Contra alibi passim docet inter Deum et creaturas esse similitudinem seu convenientiam unius ad alterum, cum creaturae sint similitudines et imagines Dei, a quo participant esse et perfectiones; ideoque nomina dicuntur de Deo et de creaturis etiam secundum hunc modum similitudinis seu convenientiae, quae est unius ad alterum (2).

Ut haec quaestio rite intelligatur, et simul doctrina S. Thomae exponatur, paucis dicimus analogiam attributionis seu proportionis dividi in analogiam seu proportionem aliquorum inter se, et haec vocatur unius ad alterum, et in analogiam seu proportionem duorum seu plurium ad aliud tertium, et haec dicitur duorum ad tertium seu multorum ad unum. Porro hic secundus modus analogiae evidenter in Deo et in creaturis constitui minime potest, secus admittendum foret aliquid prius Deo et creaturis, quod repugnat.

Verum enim iuxta primum modum, nempe aliquorum inter se, seu unius ad alterum, ens dici potest analogice de Deo et de creaturis, et hoc diserte traditur a S. Thoma in locis mox citatis. Sed non est putandum ens dici analogice de Deo et de creatura secundum extrinsecam denominationem, ut sanum dicitur de animali et de urina. Nam exemplum sani affertur, quia utrinque est analogia ratione ordinis duorum inter se, licet haec ratio ordinis aliter et aliter se habeat. Nam inter Deum et creaturam est similitudo formalis imitativa, cum in Deo praeesistant tamquam in causa perfectiones omnes, quas creaturae participant, et per quas Dei similes sunt et ordinantur ad Deum. Inter animal vero sanum et urinam non est formalis similitudo, sed relatio significationis.

Hinc inter Deum et creaturas est communitas analogica in ente secundum praedicationem formalem: in secundo casu est communitas attributionis ad unum secundum quamcumque praedicationem (3). Quare S. Thomas excludens a Deo et a creatura analogiam attributionis, illam excludit, quae fundatur in denominante extrinseco et in qua primum analogatum ponitur in definitione alterius, atque ita debet prius cognosci secundum formalem significationem analogi nominis; Deus autem non cognoscitur nisi mediantibus creaturis, ideoque ens praedicatum de Deo non ponitur in definitione entis creati, licet ens creatum sit participatio divini esse et ad ipsum tamquam ad principium et causam referatur.

Quod si, habita cognitione Dei mediantibus creaturis, per regressum rationis creaturas perfectius cognoscimus sub definita ratione entis

(1) QQ. DD. De ver. q. 2, a. 11.

(2) I p. q. 13, a. 5 et 6; QQ. DD. De Pot. q. 7, a. 7; Contra gent. lib. I, cap. XXXIV et alibi passim.

(3) CAJET. in I p. q. 13, a. 5.

participati, tunc in definitione et conceptu creaturae ingreditur ens imparticipatum, nempe Deus, et tunc nomen entis praedicatum de ente participato dicitur quadantenus per extrinsecam denominationem ab ente imparticipato, quod est eius causa efficiens. Sic videntur componi posse illa loca S. Thomae in quibus analogiam attributionis inter Deum et creaturas negat cum illis in quibus eam propugnat (1).

SCHOLION. Ad vitandas aequivocationes. Ut diversa philosophorum dicta probe intelligantur, prae oculis habenda sunt quaedam. Cum analogum sit medium inter univocum et aequivocum, et proprium medii sit extremorum naturam participare, ad unum comparatum illud induit, ita ut quando utimur medio secundum id quod de uno extremo habet, illius extremi condiciones, et proprietates medio attribuamus. Quare Doctores utentes analogo ex parte unitatis, quam ex univocis habet, univocorum condiciones, e. g. abstractionem et etiam nomen ei attribunt: contra ea utentes analogo ex parte diversitatis, quam ex aequivocis habet, ei et condiciones et aequivoci nomen imponunt.

Exemplo sit Aristoteles qui (2 *Metaph.* text. 4) ens et verum univoca vocat, et S. Thomas qui passim docet in ratione alicuius analogi omnia contenta esse indivisa, et rationem abstrahere ab utroque analogato, quemadmodum paternitas abstrahit a divina et ab humana: respicit enim analogum ex parte identitatis. Neque loquutiones istae dicendae sunt falsae, sed latiori sensu adhibitae; cum in analogis salvetur identitas nominis et rationis in qua coadunantur singulae analogatorum rationes, quae quodammodo confunduntur utpote aequaliter abstrahentes ab earumdem diversitate.

Vicissim idem Philosophus considerans ens ex parte diversitatis (1. *Phys.*), ipsum vocavit aequivocum contra Parmenidem; et eodem sensu S. Thomas docet, ens non esse prius primo analogato, passimque affirmat nihil esse prius et superius Deo secundum intellectum. Cum enim quaelibet ratio secundum se proprium analogatum includat, cum eoque convertatur, exinde abstractio a suo analogato negatur. Cum his tamen stat quod ratio illa in Deo ut proportionaliter eadem alteri rationi, secundum commune nomen *logice* loquendo, sit prior ac superior. Diximus *logice*, nam *physice* vel in ordine reali analogum nec est prius secundum consequentiam omnibus analogatis, nec potest esse sine primo analogato, si quando analogata consequenter se habent.

(1) De mente S. Thomae cf. FERRARIENSEM, qui late rem explicat, *Contra gent.* lib. I, cap. XXXIV.